

CSERNICKSKÓ ISTVÁN – GÖNCZ LAJOS

**Tannyelvválasztás a kisebbségi régiókban:
Útmutató kárpátaljai magyar szülőknek
és pedagógusoknak**

Ez a tájékoztató füzet
a Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának
felkérésére és támogatásával készült

Kiadta a Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala

2009. január

A kisebbségben élők számára fontos, hogy megtarthassák saját anyanyelvüket és nemzetiségüket. Ugyanakkor az is lényeges, hogy elsajátítsák annak az államnak a hivatalos nyelvét, amelyben élnek. Erre leggyakrabban az iskolában kerül sor. A kárpátaljai magyar szülők, akik valamennyien gyermekük boldogulását tartják szem előtt, szerencsés helyzetben vannak, hiszen választhatnak: magyar vagy ukrán tannyelvű iskolába íratják gyermeküket. Ám a tannyelvválasztás számos olyan következménnyel jár, melyek meghatározó hatással lehetnek a gyermek iskolai teljesítményére és további boldogulására. Ahhoz, hogy a szülő ilyen helyzetben a neki legmegfelelőbb döntést hozza meg, ismernie kell néhány, a kisebbségi helyzettel kapcsolatos, tudományos kutatásokkal igazolt tény.

I. Miben segíthetnek a tudományos ismeretek a kisebbségi szülőnek, amikor tannyelvet (oktatási nyelvet) választ gyerekének?

A szülőnek (és a pedagógusnak, mint oktatási szakembernek, ha a szülő tőle kér tanácsot) tudnia kell, hogy létezik:

a) Hozzáadó és felcserélő kétnyelvűségi helyzet

– Hozzáadó kétnyelvűségi helyzetről akkor beszélünk, ha a nemzetiségileg és nyelvileg vegyes környezetben használt nyelveket és a hozzájuk kapcsolódó kultúrákat nem rangsorolják, hanem egyformán magasra értékelik, a két nyelv tudása pedig nagyobb érték egyetlen nyelv ismereténél. Ilyenkor az ott használt nyelvek tanulása vonzó cél, és ritka a nyelvcseré. Az egyik nyelv tanulása nem a másik rovására történik, hanem az egyik nyelvhez hozzáfejlődik a másik.

– Felcserélő a kétnyelvűségi helyzet, ha a környezet az egyik nyelvet és kultúrát kívánatosabbnak tartja a másikinál, előnyben részesíti. Ilyenkor gyakoribb a leértékelt nyelv felcserélése a felértékelt nyelvvel, vagy az utóbbi tanulása az előbbi rovására. A felcserélő kétnyelvűségi helyzet nyelvcseréhez, beolvadáshoz vezet. Következménye lehet mindkét nyelv hiányos ismerete is. Ez olyankor jelentkezik, amikor az első nyelv (anyanyelv) fejlődéséhez nincsenek meg a megfelelő feltételek, közben pedig a második nyelv (a többségi nyelv) tanulását erőltetik.

b) Felsőzíni és kognitív nyelvi kompetencia

A felszíni (társalgási) és kognitív (tanulási) kompetencia egy nyelv ismeretének szintjei. A felszíni nyelvi kompetencia olyan nyelvtudás, amely az alapszókincs, valamint az alapvető nyelvtani szabályok ismeretében mutatkozik meg, és lehetővé teszi a hétköznapi helyzetben való társalgást. A kognitív nyelvi kompetencia magas szintű nyelvismeretre utal, amikor a nyelvet a gondolkodás, tanulás, ismeretszerzés eszközeként is használhatjuk. A felszíni nyelvi kompetencia akár néhány hónap alatt kialakulhat. A kognitív nyelvi kompetencia sokkal tovább fejlődik, egy második nyelvben való kialakulásához évekre van szükség. Az iskolai eredményességet, a tanulás hatékonyságát a kognitív nyelvi kompetencia határozza meg.

Ezen kívül a szülőnek azt is tudnia kell, hogy:

c) A nyelvtudások fejlődése szorosan összefügg

A második nyelvben (esetünkben, az ukránban) elérhető nyelvi felkészültség az anyanyelvben kialakult kompetencia függvénye. Ha az anyanyelvben a kompetencia alacsony, és beiktatjuk a második nyelv (az ukrán) intenzív tanulását, vagy az ukrán nyelven való tanulást, ez károsítja az anyanyelv későbbi fejlődését, ami viszont a többségi nyelvben való haladást is

korlátozza. Ugyanakkor, ha az anyanyelvi kompetencia szintje magas, és további fejlődéséhez is megvannak a feltételek, az ukrán nyelv tantárgyként való intenzív oktatása a leghatékonyabb módja annak, hogy magas szintű kétnyelvűség alakuljon ki, és a nyelvi fejlődést ne érje károsodás. A kisebbségi tanulók helyzetére vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy két nyelv magas szintű ismerete akkor várható, ha az anyanyelvük fejlődik megfelelően (többek között az iskola segítségével is, azt választva tannyelvnek), mert ez a többségi nyelv (az ukrán) magas fokú ismeretét is eredményezi, ha azt megfelelő módszerekkel oktatják, és intenzíven tanulják.

d) Eltérő következményekkel jár a második nyelven és az anyanyelven folyó oktatás

A többségi (ukrán) nyelven folyó oktatásnál a második nyelv kizárólagos vagy erősen domináns (hangsúlyos) szerepet játszik, az anyanyelvű oktatásnál az anyanyelv (első nyelv) szerepe kizárólagos vagy erősen domináns. Mindkét oktatási formának sok változata van, de a változatok hatásaiban nagy különbségek nincsenek.

A többségi nyelven folyó oktatás olyan oktatási forma, amelynél a többség nyelve (az ukrán) az oktatási nyelv. Nyelvi befűllasztási programnak nevezik, mivel hosszú távon az anyanyelvnek a többségi nyelvvel való felcserélését serkenti. A többségi nyelven (ukránul) tanuló kisebbségi gyerekeknél az anyanyelv fejlődése megreked. Amíg azon a nyelven, amelyen az oktatás folyik, nem épűl ki a magas szintű kognitív nyelvi kompetencia, a gyerekek alulteljesítenek az iskolában, mert ott olyan diákokkal kell lépést tartaniuk, akiknek az oktatás nyelve az anyanyelvűk, és akik az iskola kultűrájának hatásai alatt formálódtak. Amennyiben a tanulók nem önszántukból (illetve a szűlők akaratóból) tanulnak a többség nyelvén, hanem azért, mert nincs más választási lehetőségűk, a fenti következmények még hatványozottabban kifejezésre jutnak. Ezeknek a tanulóknak a társadalom az iskolán keresztül azt az „űzenetet” közvetíti, hogy a mellőzött nyelv (vagyis az anyanyelvűk) és kultűra kevésbé értékes, az iskolában ezért nem is jutott hely a számukra. Ha pedig a szűlők választották gyerekűknek a többségi (ukrán) nyelven való iskolázást, választásukkal ők sugallják ezt a gyerekeknek. A nyelvi befűllasztási program tulajdonképpen azt űzeni a gyerekeknek, hogy legjobb, ha lemond származásáról, nyelvéről és kultűrájáról, ha azt akarja, hogy értékeljék. Sok ilyen gyerek ezért feladja családi nyelvét és kultűráját, és átveszi az iskolát irányító csoport értékrendszerét és normáit. (Az anyanyelvűpolás, amikor kiegészítésképpen a kisebbségűiek számára külön órákon anyanyelvűk nyelvtanát és nemzeti irodalmukat oktatják, az ilyen helyzeten vajmi keveset enyhíti). A másodnyelvű oktatás felcserélő kétnyelvűségi helyzetet teremt.

A magyar családi és nyelvi környezetből hirtelen ukrán közegbe kerülő gyerek űgy érzi magát, mintha az űzásoktatás első lépéseként bedobnák a mély vízbe (nem véletlenül nevezik ezt az oktatási formát befűllasztásnak). Ráadásul versenyt kell űsznia olyan kortársaival, akik már tudnak űszni, csak a technikájukon és taktikájukon kell még csiszolni. A tehetséges gyerek előbb-űtőbb megtanul ugyan űszni, ám társai addigra behozhatatlan előnyre tesznek szert, s már jóval előtte tempóznak. Vagyis: a családban csak magyar szót halló gyerek, ha többségi (ukrán) tannyelvű iskolába kerül, kezdetben gyakorlatilag semmit se ért abból, ami körülötte történik. Egy idő múlva (néhány hónap alatt) elsajátíthatja a legalapvetőbb nyelvi formákat, s már megérti a pedagógus mondatait (kialakul a felszíni kompetencia). Fokozatosan képessé válik arra is, hogy *betanulja* a tananyagot, ám arra nem, hogy értő módon *megtanulja*, elsajátítsa. űgy mindenképpen lemarad azokhoz a kortársaihoz képest, akiknek nem okoz gondot a magyarázat nyelvének megértése, s végig a tananyagra koncentrálhatnak.

Ha a kisebbségi gyerek a többségi nyelven oktató iskolában sikereket ér el, az nem az iskola, hanem a gyerek érdeme, s minden bizonnyal sikeres volna akkor is, ha anyanyelvén tanulhatna. Csak ebben az esetben elkerülné azt a sokkot, ami akkor éri, mikor általa nem ismert nyelven várnak el tőle magas szintű iskolai teljesítményt, és nem szedne össze már az első iskolai években olyan hátrányt, ami nehezen ledolgozható.

Kétségtelen, hogy az ukrán tannyelvű iskolában a hosszú évek alatt meg lehet tanulni az államnyelvet. Ám maga a nyelvtudás nem garancia a boldogulásra. Ha így volna, minden ukrán anyanyelvű ember sikeres és boldog volna Ukrajnában.

Arról nem is beszélve, hogy az iskolában nem az ukrán nyelv elsajátítása az egyedüli és legfontosabb cél. Emellett meg kell tanulni a matematikát, kémiát, biológiát, fizikát, történelmet, irodalmat is. A többségi nyelven való tanulás akkor is nyilvánvalóan hátráltatja az ismeretszerzést és a hatékony tanulást, ha már bizonyos mértékben kialakult a kognitív nyelvi kompetencia. Ha a magyar gyereknek egy olyan nyelven (ukránul) kell birkóznia ezeknek a tantárgyaknak az anyagával, melyet kezdetben nem is ért, az iskolai évek alatt valószínűleg megtanul ugyan ukránul, de vajon elsajátítja-e a többi tantárgy anyagát? Hiszen az iskolai oktatásnak az a célja, hogy a gyerek minél jobban elsajátítsa a tananyagot, a tanárnak pedig az a kötelessége, hogy ezt elérje. Nagyon rossz, ha ezt egy mesterséges tényező akadályozza; mégpedig az, hogy a diáknak azon a nyelven kell küszködnie a matematikával, kémiával, történelemmel, amelyet kevésbé ismer, mint az anyanyelvét. Mindezt annak érdekében, hogy jobban elsajátítsa az ukrán nyelvet. Beláthatjuk: az ukrán nyelven való tanulás túl nagy ár, amit a nyelvtudásért fizetni kell, hiszen ez a többi tantárgy tanulásának kárára van. Sokkal hatékonyabb az, ha a gyermek saját anyanyelvén tanul, és az anyanyelvén oktató iskola keretein belül tanulja meg az államnyelvet. Így megfelelő szinten elsajátíthatja a többi tantárgy anyagát is.

Kutatásainkból kiderül, hogy a kárpátaljai magyar felnőttek azon részének 5%-a, amely ukrán tannyelvű iskolába járt, saját bevallása szerint *nem tud sem írni, sem olvasni magyarul*; az orosz tannyelvű iskolát végzettek körében 11% azok aránya, akik *nem tanultak meg magyarul írni, olvasni*. A magyar iskolában végzetteknek viszont mindegyike megtanul írni és olvasni magyarul és a többségi nyelven egyaránt. Ha mégis megtanulnak anyanyelvükön írni és olvasni a többségi nyelven tanuló gyerekek, akkor azt egészen biztosan nagy energia- és időráfordítással teszik, miközben az anyanyelvükön tanuló kortársaik leckét írnak, továbbtanulási esélyeiket növelő különóra járnak, vagy éppen önfeledten játszanak.

A nem magyar iskolában tanuló magyar gyerek írott nyelvvel való birkózásának szépirodalmi feldolgozását nyújtja Weinrauch Katalin: *„Az én titkoss naplóm (B. Öcsi, a zukrán isk. 4-ik. osztájos tan.) 1985”* című könyve, ahol a főhős így kezdi naplóját: „Mekfogattam magamban hodj én mától naplót fogok írni, ojan titkosat, amibe majd mindenfélét beleirhatok ami énvelem mektörténik. (...) Anya aszt mongya, hogj rémes, mijen hibásan irok madjarul (...), az én véleményem, hogj én igenis hejesen irok, de sajnos az anjukám másképen láttya.”

A magyar tannyelvű iskolában végzett, és a többségi nyelven tanult kárpátaljai magyarok többségének anyanyelvi ismeretei között még akkor is jelentős eltérések mutatkoznak, ha az ukránul/oroszul tanultak anyanyelvükön is elsajátítják az írás és olvasás fortélyait. Kutatásaink szerint többségük sem szóban, sem írásban nem sajátítja el anyanyelvének köznyelvi normáját.

Nem magyar tannyelvű iskolában arról sem hall a gyerek, mi volt a honfoglalás, s minek látogat annyi magyar turista Vereckére; miért ünnepeljük Szent István napját augusztus 20-án; nem fogja érteni, mit jelent nekünk Mohács, Világos, Trianon, s miért könnyezik meg sokan a Himnusz; ki volt Rákóczi, Kossuth, Széchenyi; mit írt Petőfi, Jókai, Ady vagy József Attila; mit keres Zrínyi Ilona és a kis Rákóczi szobra a munkácsi várban. Vagyis: a nem magyar tannyelvű iskolában nem alakul(hat)nak ki a nemzeti azonosságtudatot és kultúrát meghatározó közösségi gyökerek, élmények.

Az anyanyelvű oktatásnál minden (vagy a legtöbb) tantárgyat anyanyelven oktatnak, a többségi nyelvet pedig tantárgyként. Ez **anyanyelvmegőrző program**: az anyanyelv megtartása és fejlesztése szempontjából jó eredményekhez vezet, a többségi nyelv fejlődését pedig az iskolán kívül a környezet is erősen serkenti. Az anyanyelvű oktatás a **hozzáadó kétnyelvűségi helyzet** elemeit növeli. Az államnyelv megfelelő szintű ismeretét eredményezi, ha a többségi nyelvet kétnyelvű (a kisebbségi és többségi nyelvet és kultúrát egyaránt ismerő) tanárok oktatják, speciálisan az adott kisebbségi közösség számára kidolgozott módszerek, tantervek és tankönyvek, oktatási segédanyagok (szótárak, szemléltetők, munkafüzetek) segítségével.

Ha azt szeretnénk, hogy gyermekünk elsajátítsa az ukrán nyelvet, s közben jó eredményeket érjen el a többi tantárgyból is, akkor nem az ukrán tannyelvű iskolát célszerű választani. Inkább azt kell elérni, hogy a magyar tannyelvű iskolákban oktassák eredményesen az államnyelvet.

II. Mit mérlegeljen a szülő, amikor az oktatás nyelvéről dönt?

A fent elmondottakból világos, hogy a tannyelv megválasztása elsősorban identitásformáló, valamint esélyegyenlőséget növelő hatása miatt fontos. Az identitás (az egyén tudása arról, hogy bizonyos társadalmi csoportokhoz tartozik, és ez számára érzelmi és értékjelentőségű) a megélt tapasztalatok révén alakul ki. Így magától értetődő, hogy a választott iskola, annak tannyelve és az oktatott tartalmak, a tanulók identitásformálásának meghatározó tényezői. A szülő tehát, amikor iskolát és tannyelvet választ gyermekének, döntő módon befolyásolja nemzeti azonosságtudatának alakulását. Sok szülő gyakran nincs teljesen tisztában döntésének következményeivel. Az iskolának, mint intézménynek és az oktatási szakembereknek kötelessége ezekről a szülőket megfelelően informálni, ily módon is hozzájárulva a szabad identitásválasztás jogának gyakorlásához.

Egyértelmű, hogy a szülő kizárólagos joga olyan tannyelvű iskolába íratni gyermekét, amely szerinte a gyermek boldogulását leginkább szolgálja. Ahhoz azonban, hogy egy ilyen fontos döntés – amely a gyerek egész további életútját, lelki fejlődését, közösségi és családi kapcsolatait nagymértékben befolyásolja –, valóban a gyerek javát szolgálja, a szülőnek sok mindent mérlegelnie kell. Első lépésként az elvárásait kellene megfogalmaznia a gyerek (nyelvi és egyéb) fejlődését illetően, és áttekintenie a rendelkezésére álló oktatási lehetőségeket. E két dolgot kell majd utána összehangolnia: a célt (elvárásait, amiket a gyerekénél el szeretne érni) és a célhoz vezető utat (a választott oktatási programot, a tannyelvet). Nem valószínű, hogy sok olyan szülő akadna, aki kisebbségiként ezt ne úgy fogalmazná meg: azt szeretné, hogy gyereke a magyar és az ukrán nyelvben is magas szintű jártasságokat szerezzen, illetve alaposan elsajátítsa a többi tantárgy anyagát is.

Számos, a nyelvi fejlődés folyamatát kétnyelvűségi helyzetben kevésbé ismerő szülő abból indul ki, hogy a gyerek az anyanyelvét a családban már úgyis megtanulta, ezért a többségi

iskolában majd hozzátanulja a többségi nyelvet is, és így mindkettő birtokába jut. Ma már (ismerve a felcserélő és hozzáadó kétnyelvűségi helyzetek hatásait és a nyelvek elsajátításában jelentkező kölcsönhatásokat) tudjuk, hogy ez a jóhiszemű, de naiv elképzelés leggyakrabban nem két nyelv birtoklásához, hanem (számos más körülménytől függően) a többségi nyelv dominanciájához, távlatilag esetleg nyelvcserehez és a nemzetiség feladásához vezet. Anyanyelvi tudásában a gyerek megreked a társalgási, konyhanyelvi szinten (amely miatt majd később szégyenkezik, és nem is meri, vagy nem akarja használni anyanyelvét; ugyanakkor képtelen lesz azt saját gyerekére átörökíteni, vagy nem is érzi azt szükségesnek). A kisebbségi szülők 20–30%-a mégis a többségi nyelven folyó oktatás mellett dönt. Ahhoz azonban, hogy a két nyelv nagyjából egyforma szintig felfejlődjön, a két nyelv és két kultúra hatásainak nagyjából egyenlő erősséggel kell hatniuk a gyerekre. Amennyiben az egyik nyelv használata csak a családra és a legszűkebb környezetre korlátozódik, az élet minden más területén pedig a másik nyelv és kultúra hatásai érik a gyereket, világos, hogy az anyanyelv elsorvad, és helyét az erősebb hatásokkal bíró veszi át. A többségi nyelven folyó oktatás gyakran ilyen felcserélő helyzethez teremti meg a feltételeket, még akkor is, ha a szülők önszántukból, nem pedig kényszerből tették meg ezt a lépést. Ilyenkor természetesen azzal is számolni kell, hogy az iskolába induló gyerek a többi, többségi osztálytársához viszonyítva (márpedig ezentúl hozzájuk viszonyítják teljesítményét) jelentős hátránnyal indul, és esetleg évekre lesz szükség, amíg azoknak nyelvét és kultúráját át nem veszi. Ez pedig elkerülhetetlen, ha sikeres akar lenni, hisz a legtermészetesebb dolog, hogy a többségi nyelven oktató iskolában a többségi nyelv és kultúra a norma.

Ha a szülő az ukrán tannyelvű iskolába irányítja gyermekét, radikális változást idéz elő a gyerek nyelvi környezetében: addig elsősorban az anyanyelv fejlődését serkentette a környezet, ezután pedig a másik (többségi) nyelv fejlődéséhez alakulnak ki a megfelelő feltételek. Ennek a következménye, hogy az anyanyelv fejlődése megtorpan, helyébe egy másik nyelv lép, amely azonban késéssel kezd el (intenzívebben) fejlődni. Az egyéni adottságoktól függ, hogy mikor, vagy egyáltalán felfejlődik-e olyan szintre, mintha a gyereknél születésétől fogva ezt a nyelvet fejlesztették volna. Ez a törés a beszéd fejlődésében a gondolkodásra és annak fejlődésére is kihat, mert a beszéd és a gondolkodás szoros kapcsolatban vannak egymással. A szülőnek tehát, ha valóban magas fokú kétnyelvűséget szeretne kifejleszteni gyerekénél, döntésével a hozzáadó kétnyelvűségi körülmények megteremtését kellene segítenie. Az ukrán nyelven folyó oktatást választva viszont éppen a felcserélő helyzet kialakulásához járul hozzá.

Egyes szülők az általános iskola felsőbb osztályaitól (az ötödik iskolaévtől) vagy a középiskolától „irányítják át” a gyereket az anyanyelviből a többségi iskolába. Az átirányító programok hatásai hasonlóak a befulladás programok hatásaihoz, csak valamivel enyhébb formában jutnak kifejezésre. A kutatások szerint ráadásul azoknak a kisebbségi gyerekeknek, akiket az anyanyelven elvégzett osztályok és a többségi nyelv néhány éves iskolai tanulása után többségi nyelvű iskolába íratnak át, jelentősen romlott az iskolai teljesítménye. A magyar tannyelvű iskolából tehát az első néhány osztály elvégzése után sem célszerű átvinni a többségi nyelvű iskolába a gyereket.

Gyakran hallhatjuk azt, hogy abban az esetben, ha a tanuló nem a többség nyelvén tanul, nem tud érvényesülni, nem nyer felvételt a felsőoktatási intézményekbe. Ebben a kérdésben azonban a tannyelv (oktatás nyelve) problémáját összekeverik a nyelvoktatás kérdésével, vagyis a tudást a nyelvtudással. Az érvényesülés és az egyetemi/főiskolai felvételi természetesen könnyebben megy annak, aki jól beszél az államnyelvet. Senki nem kérdőjelezi meg, hogy szükség van a többségi nemzet nyelvének ismeretére. Ám ha annak a

nyelvnek az ismerete, amelyen a tudást szeretnénk megszerezni, hiányos, akkor az hiányos tudáshoz, alacsony szakmai képzettséghez vezet, ami nem segíti, hanem ellenkezőleg: inkább gátolja az egyén boldogulását.

Húsz–harminc évvel ezelőtt, amikor még nem volt lehetőség arra, hogy Kárpátalján, anyanyelvükön szerezhessenek felső végzettséget a magyarok, a magyar tannyelvű iskola elvégzését követően számos magyar fiatalot vettek fel az egyetemre a magyar nyelven letett felvételi vizsgák eredményei, vagyis: szaktárgyi tudásuk alapján. Ma sokan arra való hivatkozással érvelnek az ukrán tannyelvű iskola mellett, hogy a magyar iskolák végzősei ukrán nyelvtudás hiányában nem boldogulnak majd a felsőoktatásban. Ha az egyetemi felvételin a szaktudást, és nem az államnyelv ismeretének fokát mérik, akkor ez az érvelés nem állja meg a helyét. Magyar nyelven oktató iskoláink ugyanis alapos tudással vétezik fel azokat, akik tanulnak. Magas szintű szaktárgyi tudás az anyanyelven szerezhető meg a legkönnyebben. Viszont ha az érettségi és felvételi vizsgákon nem a szaktudás a mérvadó, hanem az, hogy ki milyen fokon beszél ukránul, akkor ez egyértelmű diszkrimináció, a kisebbségek hátrányos megkülönböztetése. A nyelvészeti kutatások ugyanis egyértelműen igazolják, hogy a nem anyanyelvi beszélők túlnyomó többsége soha nem tesz szert olyan fokú nyelvtudásra egy másik nyelven, mint azok, akik anyanyelvként sajátították el ezt a nyelvet; még a másik nyelven elvégzett iskolában sem. Vagyis aki azt állítja, hogy azért kell ukrán iskolába íratni a gyereket, hogy az sikeres legyen és boldoguljon, tulajdonképpen azt mondja: ahhoz, hogy sikeres legyen gyermekünk, nyelvében és kultúrájában ukránná kell válnia.

Egy nyelv csak addig marad fenn, amíg használják. Amíg lesznek családok, ahol magyarul beszélnek, s ameddig lesznek szülők, nagyszülők, akik tovább adják a magyar nyelvet a következő generációknak, addig a magyar nyelv Kárpátalján is fennmarad. Kutatásaink szerint azonban azok körében, akik nem magyar tannyelvű iskolába jártak, 20% azoknak az aránya, akik a magyaron kívül más nyelvet is használnak a családi érintkezésben, miközben azoknak, akik magyarul tanultak, csak 9%-a használ más nyelvet is családi körben. A magyar tannyelvű iskolában tanultak körében jelentősen magasabb azok aránya is, akik egyértelműen továbbadják őseik nyelvét a következő nemzedéknek. Körükben 96% azok aránya, akik csak magyarul beszélnek gyermekeikkel. A nem magyar iskolában tanult felnőttek közül ellenben csaknem minden harmadik (28%) hol magyarul, hol nem magyarul szól gyermekeéhez, s minden huszadik (5%) egyáltalán nem beszél magyarul gyermekeivel, esélyt se adva arra, hogy elsajátítsa nagyszülei nyelvét.

Ahhoz, hogy a szülő megfontoltan dönthessen, tudnia kell(ene) mindazt, amit a fentiekben összefoglaltunk. Valamint nem árt tudatában lennie annak, hogy az államnyelv elsajátítása *nem cél*, hanem csupán *egy(ik) eszköz* a boldoguláshoz.

III. Milyen szintű nyelvtudás várható el a kisebbségektől?

A szülőknek azt sem árt tudniuk, hogy a gyermekünk nyelvtudásával és az iskolával kapcsolatban megfogalmazott elvárásait célszerű a reális lehetőségekhez igazítani. A legtöbb kisebbségi magyar szülő például azt szeretné, hogy gyermeke ugyanolyan szinten sajátítsa el az ukrán nyelvet, mint az ukrán anyanyelvűek. A nyelvtudományi kutatások azonban egyértelműen és minden kétséget kizáróan bizonyították, hogy ennek az elvárásnak a kétnyelvűek döntő többsége egész egyszerűen nem képes megfelelni. S nem azért, mert az anyanyelvén tanult, hanem azért, mert a kétnyelvű személyek legnagyobb része (attól függetlenül, hogy milyen nyelven tanult) az egyik nyelvet magasabb szinten ismeri, mint a másikat. A kétnyelvű ember ugyanis nem két egynyelvű személy egyszerre. Egy hasonlat szerint, aki két anyanyelvi szintű nyelvtudást vár el a kétnyelvűektől, az olyan, mintha valaki

azt akarná, hogy a gátfutó fusson olyan gyorsan, mint egy sprinter, és ugorjon olyan magasra, mint a magasugró. Vagyis: lehetetlent kíván.

A kárpátaljai magyarok kétnyelvűségével, s ennek megfelelően az iskolai ukránnyelv-
oktatással kapcsolatban is az a reális elvárás fogalmazható meg, hogy gyermekünk az
iskoláskor végére szerezzen megfelelő szintű jártasságot a többségi nyelvben a négy alapvető
nyelvi készségben: legyen képes megérteni az ukrán nyelven hozzá intézett beszédet
(beszéderítés), tudja megfogalmazni ukránul a mondandóját (beszédlétrehozás), értse meg,
amit az államnyelven olvas (olvasás), és ha erre szükség van, legyen képes írásban is kifejezni
magát ukránul (írás).

Az elvárásaink pontos megfogalmazására azért van szükség, mert nincs általában vett
kétnyelvűség és nincs általában értelmezett nyelvtudás. A mi reális célunk **az
anyanyelvdomináns hozzáadó kétnyelvűség**. Ez pedig azt jelenti, hogy a gyerek az
anyanyelve megtartása mellett sajátítja el a többségi nyelvet olyan szinten, amely lehetővé
teszi a társadalmi integrációt, ám nem veszélyezteti az anyanyelve megtartását.

Ha az állam, vagy bárki más anyanyelvi szintű nyelvtudást vár el attól, aki nem anyanyelvi
beszélője egy nyelvnek, az vagy irreális és teljesíthetetlen elvárásokat fogalmaz meg, vagy
pedig szándékosan hátrányosan különbözteti meg a kisebbségeket.

Bármely nyelv legyen is az oktatás nyelve, ha a szülő vagy az iskola azt a célt tűzi ki maga
elő, hogy a kisebbségi gyermek az iskoláskor végére úgy beszéljen ukránul, mintha az
anyanyelve volna, teljesíthetetlen feladat elé állítja a gyereket, s ezzel tulajdonképpen
megnehezíti, gátolja az államnyelv sikeres elsajátítását.

Ha tehát azt szeretnénk, hogy gyermekünk valóban kétnyelvűvé legyen, és képes legyen a
körülményeknek megfelelő szinten használni az államnyelvet, de megmaradjon magyarnak,
akkor nem a többségi (ukrán) nyelven oktató iskolát kell választanunk. Olyan anyanyelvi
oktatásra van szükségünk, ahol az államnyelvet speciálisan erre felkészített, a kisebbségi
nyelvet és kultúrát is ismerő tanárok tanítják, mégpedig nem úgy és nem olyan módszerekkel,
mint az ukrán anyanyelvűek számára. A többségi nyelv elsajátítása ugyanis akkor lehet
eredményes, ha azt az anyanyelvi ismeretekre alapozva, második nyelvként oktatják; nem
pedig úgy, mintha a gyerekek már az iskolába lépéskor beszélnének ukránul.

*Mai ismereteink tükrében tehát (leszámítva azokat az eseteket, amikor a szülők tudatosan és
átgondoltan nyelvcsere, kultúracsere és identitásváltást akarnak elérni a gyereknél,
átvezetve őt egyik egynyelvűségi állapotból egy másikba) mindenképpen végig az anyanyelvi
oktatás ajánlható a kisebbségi tanulóknak, mert ez növeli a hozzáadó kétnyelvűségi helyzet
elemeinek számát. A mai globalizálódó világban, amikor a nem is olyan távoli jövőben –
amelyre a szülő gyereket felkészíteni szeretné – valószínűleg több nyelv ismerete lesz az
érvényesülés feltétele, az anyanyelven történő oktatás tűnik a legmegfelelőbb döntésnek.*

*Ha a szülő a fentiek ismeretében mégis a többségi nyelven való oktatás, vagyis
tulajdonképpen hosszú távon az asszimiláció (a beolvadás) mellett határoz, tudnunk kell: az
asszimiláció ugyanolyan emberi jog, mint a nyelv és identitás megtartása. A mi feladatunk
nem az erkölcsi ítékezés, hanem ismereteink, tudásunk megosztása azokkal, akiknek a
döntéseit megkönnyíthetjük, megalapozottá és megfontolttá tehetjük. Mint ahogyan
felelősségünk az is, hogy az anyanyelven oktató iskola keretében megtaláljuk annak
lehetőségét, hogy az államnyelv oktatása eredményes legyen, s hogy olyan iskoláink legyenek,
amelyekben gyermekeink – miközben elsajátítják az ukrán nyelvet, és megtartják*

anyanyelvüket is – egészséges nemzettudatot és magas szintű szaktárgyi tudást szerezhettek anyanyelvükön.